

го (Сталину можливо було виднее), а вот в том, что «Мурка» будет посильнее «Поднятой целины», а «Чубчик» – «Доктора Живаго», я уверен. Хотя бы по признакам популярности, понятности и в конце концов краткости изложения. И пусть авторы этих песен не получили, как М. Шолохов и Б. Пастернак за свои произведения Нобелевских премий. Последнее свидетельствует только об одном: Нобелевский комитет плохо разбирается в истинных шедеврах.

А если отвлечься от такого рода совсем, надеюсь, безобидной иронии, то в заключение можно еще раз подчеркнуть, что массив народного творчества, фольклора представляет собой неисчерпаемый и все еще чрезвычайно мало исследованный материал для различных направлений в психологии, и, пожалуй, в первую очередь для психологии творчества, творческого восприятия мира во всех его полифонических проявлениях.

ЛИТЕРАТУРА

1. Заветные частушки, из собрания А. Д. Волкова. Том 1. – М. : Ладомир, 1999. – 776 с.
2. Заветные частушки, из собрания А. Д. Волкова. Том 2. – М. : Ладомир, 1999. – 500 с.
3. *Синявский А.* (А. Терц). Путешествие на Черную речку. – М. : Захаров, 1999. – 479 с.
4. Танго и романсы Петра Лещенко. – М. : Нива России, 1992. – 157 с.
5. Уличные песни. – М. : Колокол-пресс, 1997. – 544 с.

Моляко В. О. «ВУЛИЧНИЙ» ВЕКТОР СПРИЙМАННЯ В ПОЕТИЧНОМУ ФОЛЬКЛОРИ

Аналізується «вуличне» сприймання реалій повсякденності.

Ключові слова: *творче сприймання, поліфонічний образ, поетичний фольклор.*

Molyako V. A. «STREET» VECTOR OF PERCEPTION IN FOLK POETRY

There is short analysis of «street» perception of everyday reality.

Keywords: *creative perception, polyphonic image, folk poetry.*

УДК 159.923.2

Москаленко В. В. (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ ПРО СОЦІАЛЬНО УСПІШНУ ЛЮДИНУ

В статті з позицій теорії соціальних уявлень розглядаються особливості образу успішної людини, характерного для групи студентської молоді.

Ключові слова: *успіх, успішність, соціальна успішність людини, творчі досягнення, студентська молодь.*

Актуальність дослідження. В сучасних умовах стає очевидним соціальне значення проблеми успішності. Загальнозрозумілим є той факт, що досягнення успіху в різних життєвих сферах є значимим детермінантом як для повноцінного особистісного розвитку суб'єкта, так і для стабільності суспільства в цілому.

Уявлення про соціально успішну людину, які існують в суспільстві, великою мірою визначають активність і напрямок розвитку індивідів, формування їх як суб'єктів соціальних відносин. Особливо актуальною ця проблема є для сучасної молоді, яка шукає свій шлях у майбутнє.

Оцінка соціальної успішності людини є важливою характеристикою системи відносин людини зі світом. Саме цим пояснюється увага науковців до цієї проблеми, а також висока затребуваність у алгоритмах досягнення соціального, професійного, особистісно-сімейного успіху. Сучасна соціокультурна ситуація орієнтує молодь на мобільність, соціальну успішність, що потребує детального аналізу як психологічних характеристик успішності, так і тих факторів, що її детермінують. Вивчення соціальних уявлень про успішність і успішну людину є актуальним тому, що будучи репрезентованими у свідомості індивідів як стійкий образ успішної людини, вони включаються в індивідуальні картини світу і стають одним з механізмів самовизначення і самореалізації особистості.

Визначення основних понять дослідження. В психологічних словниках поняття «успіх» та «успішність» не знайшли свого відображення. Категорії «визнання» і «схвалення з боку оточуючих» в психологічній довідковій літературі пов'язані з поняттям «престиж». Психологічні словники дають лише визначення мотиву досягнення успіху як одної різновидності мотивації діяльності, яка пов'язана з потребою людини досягати успіху і уникати невдач. Так у словнику під ред. Зінченко В. П., Мещерякова Б. Г. дається таке визначення: «досягнення мотив (мотивація) – внутрішнє відносно стійке прагнення людини до успіхів у різних видах діяльності. Є одним із найважливіших серед сукупності факторів, що визначають мотивацію досягнення – поведінку людини, спрямовану на досягнення успіхів у житті» [4, с. 102, 344].

Проблема успіху хвилювала людей ще в стародавні часи. Так, Гесіод, говорячи про соціальні причини і особистісну зумовленість багатства і бідності як успіх і неуспіх, відмічав, що вони виявляються у здібностях і зусиллях особистості, які спрямовані на досягнення певного результату (матеріального рівня життя). Платон в своїх діалогах приділяє увагу мотивам слави і визнання. Слава – це форма визнання певних заслуг особистості, оцінка чеснот особистості.

Соціальна орієнтація на успіх найяскравіше виявилась у наступних історичних формах: агона у стародавніх греків і у протестантській трудовій етиці, яка найбільше втілилась у американській трудовій культурі. Саме на основі становлення прагнення до досягнення, у атмосфері змагальності відбувається звільнення внутрішніх стимулів у всіх видах діяльності індивіда. Виникає агональний тип особистості, який орієнтовано на розкриття творчого потенціалу. Ідея «успіху» в американській культурі була сформульована в контексті складного духовного і психічного утворення, що образно було названо «американська мрія. Становлення цієї ідеї відобразило суперечливий процес виникнення типу особистості, який втілив у собі суперечливе об'єднання багатоманітних якостей, які характеризують особистість як суб'єкт насамперед економічної змагальної діяльності, а саме: підприємливість, амбіційність, прагнення перемагати, працездатність, дисциплінованість, схильність до ризику, інтелектуальну незалежність, самостійність, наполегливість у досягненні мети, практицизм і розрахунок. Такій особистості властива традиційна життєва орієнтація на досягнення, що стимулює практичні зусилля і прагнення, які асоціюються з індивідуальним успіхом, з популярним образом «людини, яка зробила саму себе».

Проблема успіху, успішності, соціальної успішності вивчається науковцями у багатьох напрямках. В психології виділяються наступні аспекти цього явища: механізми формування установки на успіх у великих та малих спільнотах (Д. Макклеланд), поведінка, спрямована на успіх, як вид діяльності лю-

дини (В. Фридрих, А. Хофман), мотив прагнення до успіху і мотив уникнення неуспіху (Дж. Аткинсон), потреба у досягненні успіху як одна з фундаментальних соціальних потреб людини (А. Маслоу), чотири основні форми успіху (Г.Л. Тульчинський).

В психологічній літературі при збереженні у визначенні об'єктивних характеристик успіху (суспільне визнання, статус, позиція) називаються особливості самої людини, значимі характеристики суб'єкта, а також цінності, що є характерними для даної спільноти.

З кінця 50-х рр. в соціальній психології прагнення до успіху вважалось майже самим головним соціокультурним мотивом людської діяльності. Ініціатором напрямку, в рамках якого досліджувались соціально-психологічні механізми формування установки на успіх у великих і малих спільнотах, був Макклелланд. Німецькі психологи В. Фрідрих та А. Хофман розглядали спрямованість людини на успіх як усвідомлену та цілеспрямовану поведінку. Вони стверджують, що поведінка, спрямована на успіх, є окремим видом людської діяльності, що орієнтована на реалізацію суспільних вимог (норм, цінностей, стандартів). Даний тип поведінки є засобом і продуктом розвитку особистості, відображаючи її, відтворює і змінює одночасно. Індивідуальна поведінка, спрямована на успіх, визначається здібностями, диспозиціями до досягнення, їх мотивами.

Формування поведінки, орієнтованої на успіх, відбувається безпосередньо через соціальні інститути. Сформувавшись під дією групового впливу, диспозиції до досягнення успіху «руйнують» межі групової приналежності. В якості всезагальних диспозицій вони входять в структуру особистості і тим самим визначають вибір групи, рівень досягнень якої відповідає збільшеним вимогам особистості. Активна поведінка, що орієнтована на успіх, виявляється не тільки в учбовій або професійній діяльності, її можна спостерігати практично в усіх сферах життєдіяльності людини і тому можна визначити як високогенералізовану якість особистості. Конкуренція, змагання підвищують індивідуальну готовність до успіху. Крім того, спільнота так координує досягнення своїх членів, що груповий успіх виявляється вище суми індивідуальних досягнень.

В загальному вигляді можна дати наступне визначення успіху. Успіх – позитивний результат діяльності суб'єкта по досягненню значимих для нього цілей, що відображають соціальні орієнтири суспільства.

Успіх виступає формою самореалізації суб'єкта, забезпечує його саморозвиток і передбачає оцінку з боку суспільства в формі схвалення або визнання. Орієнтація особистості на життєві, професійні, творчі досягнення може здійснюватись у різних формах успіху. Російським психологом Г.Л. Тульчинським виділено 4 основні форми успіху: 1) результативний успіх, що приносить особистості соціальне визнання «популярність»; 2) успіх, що виражається для особистості у визнанні з боку «значимих інших»; 3) успіх – подолання труднощів у формі самовизначення; 4) успіх – реалізація покликання, коли значимим є не результат, а сама діяльність [5].

Інформаційне поле слів «успіх» та «успішність» включає цілий ряд значень і смислових відтінків і пересікається з поняттями деяких близьких за значенням слів, зокрема, «престиж», «досягнення». Такі смислові значення понять як «вдача», «досягнення цілі», «хороші результати» на перший погляд асоціюються з особистим успіхом у конкретній діяльності. Але згідно з прийнятою у вітчизняній психології точкою зору про те, що будь-яка діяльність

людини є системою, яка включена у відносини суспільства і її не можна розглядати поза суспільних відносин, то будь-яка діяльність пов'язує людину із соціумом. Отже, дану діяльність можна розглядати як активність, завдяки якій людина прагне досягти хороших результатів через реалізацію намічених цілей і з якою пов'язує можливість отримання суспільного визнання і певного статусу.

На основі існуючих визначень можна виділити наступні смислові значення слів «успіх», «успішний»: досягнення поставленої мети; дотримуватись цінностей групи або суспільства; соціально значимі характеристики людини; певний статус; суспільне визнання.

Об'єкт дослідження: уявлення про соціально успішну людину як соціально-психологічний феномен.

Предмет дослідження: соціально-психологічні особливості уявлень про успішну людину в групі студентів.

Задачі дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні джерела з проблеми соціальних уявлень, на основі чого виділити стійкі структурні характеристики уявлень про успішність у студентської молоді.

2. На основі даних емпіричного дослідження проаналізувати змістові характеристики основних структурних компонентів уявлень студентської молоді про соціально успішну людину.

Гіпотеза: структура уявлень студентської молоді про соціально успішну людину є складною, вона включає компоненти, які стосуються успішної комунікації, діяльності та здібності до емоційно-вольової регуляції поведінки.

Теорія соціальних уявлень С. Московічі як методологія дослідження уявлень про соціально успішну людину. Категорія соціальних уявлень, яка є центральною в теорії С. Московічі, є найбільш популярний пояснювальний конструкт, завдяки якому можна пояснити соціальну природу уявлень про успішну людину. Категорія соціальних уявлень розглядається не в аспекті її безпосередньої притаманності індивідуальній свідомості, а, головним чином, у площині закономірностей суспільної життєдіяльності. Згідно з теорією соціальних уявлень, індивідуальні уявлення аналогічні образам і є ситуативними, колективні уявлення подібні поняттям: вони є універсальними, незмінними та позаособистісними.

Колективні уявлення формуються на основі власних законів, зрозуміти які на основі дослідження окремої особистості неможливо; кожен індивід змушений засвоювати певні колективні уявлення завдяки належності до тієї чи іншої культурної групи. Як зауважує С. Московічі, «вплив колективних уявлень відбувається в такій мірі, в якій вони стають інтеріоризованими у свідомості членів суспільства, яке продовжує існувати незалежно від них у мові, установках і традиціях» [3, с. 167].

Уявлення не є простим «відбитком» оточуючого світу, а продуктом і процесом активного соціально-психологічного відтворення дійсності. С. Московічі підкреслює, що «...образи і поняття, що створюються в кожен даний момент в ході більш-менш біглих зустрічей, розмов, сперечань, передачі чуток мають доволі широкий резонанс. Тим більший, що, створивши ці образи і поняття, ми в змозі їх об'єктивувати, давати життя у зовнішньому світі тому, що ми створили у світі внутрішньому. Отже, уявлення – це не стільки продукти розуму, що мають соціальні наслідки, скільки соціальні продукти, які створені розумом і стали реальними [3, с. 359].

Індивід мислить і виражає свої почуття в рамках домінуючих у суспільстві уявлень. Соціальні уявлення – це спосіб інтерпретації і осмислення повсякденної реальності, певна форма соціального пізнання, яка передбачає когнітивну активність індивідів і груп, яка дозволяє їм фіксувати свою позицію по відношенню до ситуацій, подій, об'єктів, які їх торкаються [1, с. 38].

Соціальні уявлення формуються за допомогою двох процесів – зв'язування (якоріння, закріплення) і об'єктивації. Зв'язування включає класифікацію і називання. Відносячи об'єкти до відомих категорій і присвоюючи їм словесні ярлики, людина завантажує їх смислом [2]. С. Московічі пише: «Закріплення проявляється у проникненні одного уявлення в масу тих, які уже існують в суспільстві, повідомляючи йому смисл і корисність. Це уявлення стає для всіх і кожного засобом тлумачення поведінки, класифікації речей і людей у відповідності зі шкалою цінностей, і, що немаловажно, їх найменування [3, с. 377].

Об'єктивація розуміється як візуалізація, формування зорового образу, який перетворює незнайоме і абстрактне (наприклад, наукову теорію) в реальне і конкретне. Об'єктивація відбувається через персоніфікацію нового знання (зв'язування нового знання зі знайомою особою), фігурації (створення образної схеми) і онтологізації (матеріалізації) понять. Виникнувши, соціальні уявлення перетворюються у конструктивну матеріальну силу. Як пише С. Московічі, вони мають «...силу (майже матеріальну, фізичну) і владу, без чого соціальні зв'язки не мають жодного шансу ні сформуватись, ні продовжуватись» [3, с. 172].

Соціальні уявлення включають в себе логіку суспільного розвитку і зумовлюють загальну спрямованість соціального і культурного життя групи, яка їх породила, вони є «візитною карткою соціальної групи» (С. Московічі).

За С. Московічі, головною умовою формування і передачі соціальних уявлень є соціальна комунікація, бо завдяки неї здійснюється інформаційний обмін, що дозволяє створити загальний інтелектуальний простір. Кожен індивід інтегрує і модифікує соціальну інформацію, створену культурою і окремими групами. Передача цієї інформації забезпечується «посередниками»: інститутами влади, ЗМІ тощо, що впливають на «переклад» поняття в уявлення здорового глузду. Найбільш важливим транслятором є соціальна група, її досвід, система уявлень, що склались раніше.

Соціальні відносини створюють своєрідну «рамку» прийняття соціальної інформації – «ідентифікаційну матрицю», яка пояснює, як вписується нова інформація в когнітивну структуру кожного індивіда. (В когнітивній традиції запропоновано такі категорії як схема, конструкт, когнітивні решотки). У Московічі зроблено наголос на тому, що вся сукупність знань, уявлень людини про світ дається в деякій системі, яка є включеною в історичний, соціальний і культурний контекст. Це включення зумовлено двома обставинами. По-перше, тим, що при поміщенні в ідентифікаційну матрицю кожен новий соціальний об'єкт перш за все повинен бути названим, тобто закріпленим в системі категорій, які вироблені культурою, а значить, укорінених в системі соціальних відносин. По-друге, тим, що специфічне знання, яке складається із сукупності соціальних уявлень, є елементом масової культури, тобто включеними в широку мережу комунікацій і широко розповсюджені в суспільстві.

Московічі вважає, що люди в процесі життя завжди можуть зустрітись з незнайомими предметами. Ці зустрічі мають можливість зруйнувати картину світу у людини. Тому існує потреба адаптуватись до нової інформації,

вписати її в картину світу, що вже склалась. Саме завдяки соціальним уявленням «дивне і незнайоме» стає зрозумілим і знайомим. В цьому процесі приймає участь попередній досвід людини, а також інформація ЗМІ.

Отже, соціальні уявлення є формою пізнання соціальної реальності. Вони народжуються в повсякденному мисленні з метою осмислити, зрозуміти оточуючий людину соціальну реальність, інтерпретувати її. Саме через соціальні уявлення людина здійснює пізнання соціального світу. Краще за все комунікативна передача соціальних уявлень здійснюється у спільнотах, які зв'язані єдиними нормативними і понятійними системами, що регулюють їх професійне та повсякденне життя. Соціальні уявлення є груповим продуктом, оскільки в групі знаходиться деяка інформація, що набуває певної смислової нагрузки для її членів, яка і допомагає зрозуміти смисл того, що оточує людину. Заради цього і відбувається перетворення «незвичного» у «звичне», причому таке конструювання реальності є результатом зусиль не індивіда, а групи: вона надає загальне бачення реальності, яке орієнтує дії її членів. Людина дивиться на світ очима групи, до якої вона належить, того соціального оточення, в якому вона знаходиться.

Отже, соціальні уявлення відіграють роль ідентифікаторів для віднесення індивідів до тих або інших соціальних груп, бо вони несуть в собі специфічне визначення об'єкта, зрозуміле членам однієї соціальної групи; ці специфічні визначення складаються у загальне бачення реальності, притаманне даній групі, яке може не співпадати або суперечити поглядам, прийнятим у інших групах. Це бачення реальності орієнтує дії і взаємозв'язки членів даної групи.

Структура соціальних уявлень. За Московічі структура соціальних уявлень має три виміри, які входять в їх структуру: інформація; поле уявлення; установка.

Інформаційний компонент соціальних уявлень являє собою інформацію, яка проникає в сферу свідомості через різні джерела і яка у переробленому вигляді включається в образ світу. В цьому процесі інформація редукується, деяка губиться, а тому соціальне уявлення може далеко відійти від справжнього змісту і набути своєрідної автономії. Тим не менш інформація такого роду потрібна людині, щоб зрозуміти смисл оточуючого світу, поліпшити процес комунікації з іншими людьми з приводу різних подій і для того, щоб побудувати несуперечливу картину світу.

Інформація традиційно визначається як сума, кількість знань про об'єкт сприймання. Певний рівень інформованості про об'єкт є необхідною умовою формування уявлень. Інформація вимірюється за допомогою шкал.

Поле уявлень – це ієрархічна організація елементів уявлення і їх взаємозв'язки. Воно включає периферійні елементи і центральне ядро. Поле уявлень існує там, де представлена ієрархізована єдність елементів, є образні і смислові властивості уявлень. Зміст поля уявлень є характерним для певних соціальних груп.

Установка як структурний компонент соціальних уявлень являє собою інтеріоризацію того, що отримано з інформації, поля уявлень групи, власного досвіду, а також психологічну готовність поводитись певним чином. Установка виражає також позитивне або негативне ставлення суб'єкта до об'єкта уявлень. Як самостійне поняття установка не включається в категоріальний апарат концепції Московічі, який не визнає за ним достатнього описового або пояснювального потенціалу. В концепції Московічі установка зайняла місце

одного із вимірювань уявлень і відображає готовність суб'єкта висловити те або інше судження. На відміну від перших двох вимірювань установка може існувати при недостатній інформованості та нечіткості поля уявлень.

Емпіричне дослідження. З метою визначення змістових характеристик структурних компонентів уявлень студентів про соціально успішну людину було здійснено емпіричне дослідження. Респондентами емпіричного дослідження були студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Загальна кількість опитуваних склала 60 осіб віком від 19 до 21 року, серед них 35 дівчат та 25 хлопців. Методологічним підходом у дослідженні було обрано теорію соціальних уявлень С. Московічі, з позицій якої особливості уявлень про соціально успішну особистість визначаються співвідношенням ядерного та периферійних компонентів образу успішної людини.

Для вивчення уявлень студентів про соціально успішну людину було використано наступний інструментарій.

1. Опитувальник, в якому формулювались запитання, розраховані на виявлення думки особистості про те, які якості повинна мати соціально успішна людина, відмінності успішних від неуспішних людей, вплив успішності на щастя людини.

2. Модифікований тест «Вивчення самооцінки особистості» М.М. Пейсахова.

Для виявлення уявлень студентів про соціально успішність було застосовано контент-аналіз висловлювань за результатами цільового опитування. В результаті було зроблено висновок про найбільш розповсюдженні уявлення а також про відмінності в уявленнях про соціально успішну та неуспішну людину.

Аналіз відповідей за опитувальником «Уявлення про соціально успішність» засвідчив, що загальна ідея, яка об'єднує уявлення студентів про соціальний успіх, полягає у розумінні різнобічності категорії успішності. Образ соціально успішної людини наділяється певними рисами, а саме: багато респондентів підкреслюють такі ознаки успішної людини, як цілеспрямованість, задоволеність своїм соціальним оточенням, відчуття потреби іншим людям, прагнення до лідерства, творча самореалізація, високий статус у суспільстві (табл.1).

Таблиця 1

Соціальна успішність в уявленнях студентів (%)

Соціальна успішність виявляється у:	
потрібності іншим-----	71,4%
високому статусі в суспільстві-----	38,1
високому рівні досягнень-----	33,3
в матеріальній забезпеченості-----	25,0
в наявності хороших стосунків з друзями -----	6,3
налагодженому житті (хороша сім'я)-----	38,0
реалізації себе як особистості-----	13,0
Успішні люди відрізняються:	
оптимізмом-----	31,0
цілеспрямованістю-----	41,0
наполегливістю -----	47,6

активністю -----	13,0
впевненістю в собі-----	23,8
комунікабельністю-----	14,5
матеріально незалежні-----	13,5
високою самооцінкою -----	19,0
урівноваженістю -----	14,3
Неуспішні люди:	
Пасивні -----	19,0
не амбіційні -----	6,3
задовольняються малим -----	5,0
мають невисокий інтелект-----	4,7
невпевнені в собі-----	14,3
байдужі до оточуючих-----	4,5
боятися труднощів-----	19,0
зздирять іншим -----	4,3
не мають мети в житті -----	28,6
Зв'язок між соціальною успішністю та щастям людини виявляється у:	
задоволенні собою -----	62,5
визнанні іншими -----	18,5
житті у матеріальному забезпеченні -----	33,3
самореалізації-----	9,5
Відсутність зв'язку між соціальною успішністю і щастям людини виявляється у:	
нестачі чогось -----	9,5
занятті тільки однією кар'єрою -----	4,7
розумінні людиною того, що для неї є щастя-----	4,7
Шляхи досягнення соціальної успішності:	
отримання необхідної освіти -----	18,8
наявність певних особистісних якостей -----	94,0
наявність мети -----	6,2
наполегливість у досягненні мети-----	23,8
наявність роботи -----	14,3
сім'я -----	6,2
вміння орієнтуватись у ситуації -----	12,5
мати успішне оточення -----	6,2
підтримка успішних друзів-----	6,2
запобігати конфліктних ситуацій -----	4,7
знайти своє покликання -----	33,3
позитивно мислити -----	4,7
здоровий спосіб життя -----	72,0
радіти життю, спілкуватись і любити-----	4,7

Відповіді на питання щодо розуміння студентами феномену «соціальна успішність» показали, що зміст цього поняття лежить в площині соціально-психологічного простору. Так, більшість студентів відмічають такі ознаки соціально успішної людини як високий статус в суспільстві та високий рівень досягнень, налагодженість життя та «бути потрібним суспільству». Студентами відмічаються особливості особистості, яка є успішною. Зокрема, такі особистісні характеристики як оптимізм, цілеспрямованість, наполегливість, комунікабельність, впевненість в собі, урівноваженість, матеріальна незалежність та самореалізація. Якщо ж звернути увагу на те, як представлені уявлення студентів про неуспішну людину, то в них переважно вказуються особистісні характеристики. Отже, ми можемо зробити висновок, що успішність або неуспішність людини, на думку студентів, більшою мірою залежить від самої особистості.

Аналіз результатів, отриманих у відповідях на питання про зв'язок успішності зі щастям людини, показав, що в уявленнях студентів цей зв'язок існує, тобто все те, з чим пов'язана успішність і її результати, роблять людину щасливою. З аналізу уявлень студентів про можливі шляхи досягнення успіху теж було зроблено висновок про високу значимість особистісних якостей людини для її успішності.

Наступним кроком нашого дослідження було виявлення конкретних характеристик особистості успішної людини в уявленнях студентів. З цією метою було застосовано тест «Вивчення самооцінки особистості» М.М. Пейсахова. В ньому пропонується чотири групи якостей, які стосуються наступних сфер: міжособистісних відносин, поведінки, діяльності та переживання і почуття.

На першому етапі опитуваним пропонувалось вибрати якості, які, на їх думку, властиві соціально успішній людині. На наступному етапі опитуваним пропонувалось з цих якостей відмітити ті, які є у самих опитуваних.

Аналіз результатів дослідження особливостей уявлень студентів про успішну людину в сфері міжособистісних відносин показав, що центральними рисами успішності в уявленнях є комунікативні здібності – уміння привабити людину, зрозуміти нюанси її поведінки (домінують такі якості як «щирість», «тактовність», «привітливість», «вимогливість», «відповідальність»). Порівнюючи результати, які характеризують образ успішної людини з оцінкою власних рис, було виявлено відмінності між ними. Особливо значимою виявилась різниця стосовно таких якостей як «ввічливість», «тактовність», «терпимість», «відповідальність», «вимогливість». В той час як такі якості як «турботливість», «співчуття», «доброзичливість», «відвертість» майже співпадають.

Аналіз результатів дослідження особливостей уявлень студентів про успішну людину в сфері поведінки показав наступне. Центральними якостями, що характеризують успішну людину в сфері поведінки, студенти вважають «порядність», «активність», «впевненість», «сміливість», «енергійність», «самостійність», «цілеспрямованість». Отже, можна стверджувати, що поведінка успішної людини в уявленнях студентів в цілому орієнтована на власні сили, на самостійність. Звертає увагу те значення, яке надають студенти моральності у поведінці успішної людини (100% студентів вказали на таку якість як «порядність»). Серед якостей, які визначені в своїй особистості схожими з образом успішної людини в сфері поведінки, студенти зазначили «активність», «гордість», «порядність», «сміливість», «впевненість», «самостійність», «цілеспрямованість». Між тим, як такі якості як «інтелігентність»,

«наполегливість», «рішучість», «самокритичність», «цілеспрямованість» та «урівноваженість» відрізняються в ідеалі та в реальності.

Аналіз результатів дослідження особливостей уявлень про успішну людину в сфері діяльності показав, що основними якостями в цій сфері студенти вважають «майстерність», «діловитість», «зібраність», «охайність», «уважність», «працездатність». Як такі, що є важливими в сфері діяльності успішної людини, але знаходяться на периферії, названі «швидкість», «далекоглядність», «послідовність», «скрупульозність». Виявлено різницю між ідеалом і реальністю в таких якостях: «зібраність», «вдумливість», «діловитість», «майстерність», «захопленість», «охайність», «уважність», «дисциплінованість», «винахідливість», «працездатність».

Аналіз результатів дослідження особливостей уявлень студентів про успішну людину в сфері переживання і почуттів показав наступне. Як відомо, емоції і почуття виконують регулюючу функцію відносин між людьми, зумовлюють готовність діяти певним чином по відношенню до тих чи інших людей. Важливим питанням є процес усвідомлення емоцій, він передбачає як здатність надавати як вербальної характеристики самій емоції, так і розуміння зв'язків між емоцією і тими факторами, які її викликали, з одного боку, і діями, до яких вона спонукає, з другого. Це є «емоційний інтелект», який охоплює наступні здібності: розпізнавання власних емоцій; оволодіння емоціями; мотивація; розуміння емоцій інших людей. Виявлення емоцій і почуттів підлягає під строгий соціальний контроль. Управління переживаннями реалізується не стільки на рівні породження, скільки на рівні виявлення емоцій, а власне проблема управління емоціями в спілкуванні полягає у знаходженні тієї міри, яка дозволяла б людині дотримуватись культурних норм, які диктують спосіб і ступінь виявлення емоцій, і в той же час використовувати емоції як важливий регулятор міжособистісних відносин. Дані, що отримано в результаті дослідження уявлень студентів про успішну людину в сфері переживання і почуттів показують, що в уявленнях студентів про успішну людину переважають такі якості: «бадьорість», «життєрадісність», «оптимістичність», «задоволеність», «врівноваженість», «небайдужість», «натхненність». В якості необхідних, але периферійних вказуються такі якості: «веселість», «душевність», «ніжність», «вільнодумство», «сердечність», «стриманість». Як не дуже важливими уявляються такі якості як «сором'язливість», «схвильованість», «жалісність», «чуттєвість». Якості, які є в реальних особистостях розходяться з образом успішної людини. Відмінність між ідеалом та реальністю спостерігається в наступних якостях: «милосердя», «сердечність», «натхненність», «урівноваженість».

Отже, виявлені характеристики соціальних уявлень про успішну людину у студентської молоді відображають змінену соціально-економічну ситуацію в Україні, яка впливає на систему уявлень людини. Про це засвідчує переважання в структурі уявлень про успішність таких якостей особистості, які детерміновані умовами ринкової економіки.

ВИСНОВКИ

1. В системі уявлень студентів про соціально успішну людину переважають орієнтації на особисті інтереси, а серед якостей, що характеризують успішну людину, знайшли відображення такі як активний, підприємливий, комунікабельний, матеріально забезпечений, самореалізований.

2. В структурі уявлень студентів про соціально успішну людину виявлено два рівні стійких характеристик: рівень об'єктивних параметрів і рівень

особистісних рис. Найбільш значимими характеристиками на рівні об'єктивних параметрів є: матеріальний добробут, сім'я, повага, удача, здоров'я, повага інших, наявність мети. На рівні особистісних рис виявлено наступні характеристики соціально успішної людини: цілеспрямованість, працездатність, відповідальність, впевненість, охайність, незалежність, чесність.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Донцов А. И.* Концепция социальных представлений в современной французской социальной психологии / А.И. Донцов, Т.П. Емельянова. – М. : МГУ, 1987. – 128 с.
2. *Дуаз В.* Явление анкеровки в исследованиях социальных представлений / В. Дуаз // Психологический журнал. – 1994. – Т.15. – № 1. – С. 19-25.
3. *Московичи С.* Машина, творящая богов / С. Московичи. – М. : Изд-во «КСП+», 1998. – 560 с.
4. Психологический словарь / Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – С. 102, 344.
5. *Тульчинский Г. Л.* Разум, воля, успех: о философии поступка / Г.Л. Тульчинский. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. – 214 с.

Москаленко В. В. ОСОБЕННОСТИ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ СТУДЕНТОВ О СОЦИАЛЬНО УСПЕШНОМ ЧЕЛОВЕКЕ

В статье с позиций теории социальных представлений рассматриваются особенности образа успешного человека, характерного для группы студенческой молодежи.

Ключевые слова: *успех, успешность, социально успешный человек, творческие достижения, студенческая молодежь.*

Moskalenko V. V. CHARACTERISTICS OF STUDENT'S IMAGE OF SUCCESSFUL PERSON

In the article from position of the theory of social representations characteristics of student's image of successful are examined.

Keywords: *success, successfulness, socially successful person, creative gaining, students.*

УДК 159.955

Навоєва Н. І. (м. Первомайськ)

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МИСЛЕННЯ

Автором в статті наведені результати експериментальних досліджень мислення на рівні його окремих характеристик у трьох вікових групах: 18-25 років; 26-35 років; 36-50 років. Встановлено, що всі характеристики мислення, перебуваючи між собою у відповідних співвідношеннях, мають різну вікову динаміку розвитку і представляють окремі елементи, що знаходяться між собою в системних взаємозв'язках, за рахунок чого забезпечуються структурна цілісність і активність системи мислення.

Ключові слова: *системний підхід, мислення, елементи, система, взаємозв'язки.*

Постановка проблеми. Системність, як цілісне бачення світу і як методологія пізнання, розвивалося в процесі еволюції людської спільноти на основі практичної діяльності та мислення. У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. спостерігається підвищення активності використання системності в науці, включаючи: системний підхід, як принцип пізнавальної та практичної діяльності людей; системний метод, як інтегральна сукупність простіших методів пізнання; системні теорії - як наукові знання про системи [5]. Розширення використання системного підходу у наукових дослідженнях призвело до виник-